

УДК [378.064.3.043.2:37.015.311]:[378:727.1/.4]
DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2020.88.16>

Н. І. РУДКЕВИЧ

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної освіти та соціальної роботи
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЯК ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СУЧАСНОГО ПОКОЛІННЯ

Статтю присвячено вивченню полікультурного простору закладу освіти як виховного середовища сучасного покоління. Відзначено поняття полікультурного виховання у процесі надання освіти в умовах сьогодення. Розкрито погляди та підходи до трактування поняття «полікультурне виховання». Охарактеризовано полікультурний простір навчального закладу та його структуру. Визначено, що для пошуку вивчення поняття полікультурного простору закладу освіти як виховного середовища сучасного покоління необхідне чітке розуміння соціально-педагогічних термінів та явищ, таких як полікультурність, полікультурне виховання, полікультурний простір закладу освіти, полікультурний освітній простір, толерантність. Сконцентровано увагу на ідеях пріоритетності формування суспільної свідомості на основі загальнолюдських цінностей, моральної культури міжнаціональних стосунків для вдосконалення всіх сторін життєдіяльності суспільства. Вказано, що структуру полікультурного простору закладу освіти представлено такими складниками, як: полікультурний колектив, багатокультурний склад педагогів, крос-культурний характер педагогічного процесу, соціокультурне середовище освітнього закладу. Підкреслено, що практична діяльність педагогічного колективу закладу освіти з формування полікультурного виховного середовища передбачає втілення полікультурного підходу на кількох взаємозалежних ієрархічних рівнях. З'ясовано, що нині в межах розв'язання проблеми полікультурного виховання молоді особливої уваги науковців заслуговують питання формування полікультурного освітнього простору закладів освіти різних типів (дошкільного, загальноосвітнього, позашкільного та ін.). Дослідженню проблем, дотичних до зазначених, приділяли увагу як зарубіжні, так і вітчизняні педагоги.

Проведений аналіз дав змогу стверджувати, що полікультурне виховання та освіта виходять з ідеї, що всі люди незалежно від етнічного походження, родової чи статевої ідентичності, релігійних, класових, мовних, освітянських та інших культурологічних характеристик мають право на повагу, рівні можливості отримувати повноцінну освіту, а також соціальний розвиток згідно зі своїми потребами.

Ключові слова: полікультурність, полікультурне виховання, полікультурний простір закладу освіти, полікультурний освітній простір, толерантність.

Постановка проблеми. Сучасна культурологічна парадигма освіти орієнтує на побудову навчально-виховного процесу в закладі освіти з урахуванням полікультурності. У дослідженнях Г. Дмитрієва полікультурність розглядається як дидактичний принцип: виховання молоді у дусі міжкультурної толерантності, розвитку культурного плюралізму, багатокультурного балансу в змісті освітнього процесу. Практична реалізація цього принципу передбачає подальше вдосконалення навчально-виховного процесу щодо ознайомлення молоді з національними цінностями як засобом формування моральних орієнтацій у поліетнічному середовищі на основі діалогу культур. Процес, пов'язаний із застосуванням принципу полікультурності, ототожнюють з полікультурним вихованням [2, с. 168].

Поняття полікультурного виховання отримало поширення у світовій педагогіці в 1960-х рр. у зв'язку з реакцією західної частини європейського континенту на вплив емігрантів неєвропейської раси і визначалося як «виховання, що включає організацію і зміст педагогічного процесу, в якому представлені дві й більше культури, що відрізняються за мовною, етнічною, національною або расовою ознакою». Для характеристики полікультурного виховання використовують також інші терміни: «мультирасова», «мультиетнічна», «мультикультурна», «інтеркультурна» освіта. У вітчизняній педагогіці це поняття увійшло до наукового обігу в 1990-х рр. разом із найбільш близькими до нього за значенням термінами «міжнаціональні стосунки», «міжкультурні контакти» [3, с. 3–8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї пріоритетності формування суспільної свідомості на основі загальнолюдських цінностей, моральної культури міжнаціональних стосунків для вдосконалення всіх сторін життєдіяльності суспільства викладені в працях М. Бахтіна, В. Біблера, З. Малькової та ін. Створення полікультурного освітнього простору як умови формування особистості розглядається в наукових працях Є. Бондаревської, О. Гукаленко, Л. Гончаренко, В. Макаєва, З. Малькової, О. Рижанової, І. Супрункової та ін. [2, с. 252].

Є різні погляди та підходи до трактування поняття «полікультурне виховання». Так, В. Компанієць визначає полікультурне виховання як процес формування в юного покоління навичок поведінки щодо представників інших національних, етнічних, релігійних груп; розширення їхніх культурних горизонтів шляхом надання інформації про особливості культури та менталітету представників цих груп. На його думку, полікультурне виховання та освіта виходять з ідеї, що всі люди незалежно від етнічного походження, родової чи статевої ідентичності, релігійних, класових, мовних, освітянських та інших культурологічних характеристик мають право на повагу, рівні можливості отримувати повноцінну освіту, а також соціальний розвиток згідно зі своїми потребами [4, с. 243].

За визначенням І. Колоколової, В. Бондаренко та ін., полікультурний простір закладу освіти – це об'єктивно наявна система міжкультурних соціальних і освітніх взаємин, що сприяє інтеріоризації національної культури, формуванню загальнолюдських цінностей за допомогою полікультурної освіти; соціально-виховна категорія, що відрізняється особливостями структури й функціонального призначення. Так, визначенню суті феномена особистості, яка формується в умовах полікультурного середовища, присвячені дослідження С. Арутюнова, К. Баханова, Ю. Бромля, І. Гумільова, К. Крутій, Л. Редькіної та ін., проте є недостатня кількість сучасних поглядів на розуміння проблеми, саме в цьому і полягає актуальність такої проблематики [5, с. 4–6].

Мета статті. Головною метою публікації є розкриття особливостей полікультурного простору закладу освіти як виховного середовища сучасного покоління.

Виклад основного матеріалу. А. Солодка тлумачить полікультурне виховання як процес цілеспрямованої соціалізації молоді, орієнтований на оволодіння системою національних і загальнолюдських культурних цінностей, формування комунікативних умінь, що дозволяють школяреві здійснювати інтенсивну міжкультурну взаємодію, розуміти інші культури, толерантно ставитись до їхніх носіїв. На переконання О. Мордань, формування полікультурної особистості є складним та насиченим процесом, вимагає не лише знань про особливості розвитку особистості, а й усвідомлення неминучості її існування в багатокультурному, різноетнічному світі, необхідності формування в неї готовності до спілкування з представниками різних країн, етносів, з людьми, які відрізняються не лише кольором шкіри чи мовою, а й звичками, традиціями, щоденними ритуалами. Нині в межах розв'язання проблеми полікультурного виховання молоді особливої уваги науковців заслуговують питання формування полікультурного освітнього простору закладів освіти різних типів (дошкільного, загальноосвітнього, позашкільного та ін.). Дослідженню проблем, дотичних до зазначених, приділяли увагу як зарубіжні, так і вітчизняні педагоги.

Варто зазначити, що в науково-методичному огляді трапляються різні дефініції поняття «полікультурний освітній простір». Наприклад, полікультурне виховне середовище В. Погребняк визначає як соціально детермінований комплекс умов життєдіяльності, результат формальної й неформальної взаємодії різних культур, який зумовлює особистісний розвиток їхніх представників. Відповідно, полікультурний виховний простір закладу освіти – це соціокультурний продукт взаємодії суб'єктів виховання, що репрезентують багатоманітність культур у такому соціальному середовищі (країні, регіоні, місцевості) в окремому закладі освіти, якою визначається специфіка реалізації завдань навчання, виховання й усебічного розвитку особистості. Структура полікультурного простору закладу освіти представлена

такими складниками, як: полікультурний колектив, багатокультурний склад педагогів, крос-культурний характер педагогічного процесу, соціокультурне середовище освітнього закладу [6, с. 3–8].

Полікультурний простір закладу освіти покликаний зберігати етнокультурні традиції; відкрити нові культурні перспективи; орієнтувати на різноманітність і відкритість відносно нових культур; формувати у юного покоління здатність прийняття різних культур і шанобливого ставлення до них; виховувати емпатію до людей різних національностей; знайомити з різноманітним народних традицій, норм поведінки і із сучасною їх культурною інтерпретацією.

Призначення полікультурного простору закладу освіти полягає у виконанні соціальних, освітніх і виховних завдань. Відомий американський дослідник проблем полікультурного виховання як засобу демократизації освіти Дж. Бенкс пропонує п'ять основних методичних вимірів реалізації полікультурного підходу у системі навчання і виховання молодого покоління: інтеграція змісту навчальних дисциплін (полягає в розширенні використовуваної педагогами інформації про різноманіття культур для пояснення ключових концепцій, теорій, принципів і узагальнень з усіх предметних галузей); конструювання знань (змісту освіти) (передбачає допомогу педагога у формуванні розуміння молодими людьми того, як знання накопичуються й узагальнюються, а також того, як культурна своєрідність зумовлює процеси становлення й розвитку досвіду людства); подолання стереотипів (фокусується на проблемі стереотипів у ставленні вихованців до питань міжрасових і міжкультурних відносин, перспективних можливостей їх попередження, усунення й позитивної трансформації); педагогіка рівних можливостей (передбачає використання педагогами методів, форм і засобів навчання, які відповідають когнітивним стилям молоді з урахуванням їхніх культурних пріоритетів і походження); становлення й піднесення культурного простору закладу освіти (полягає в організації й реструктуруванні виховного середовища відповідно до культурної (етнічної, релігійної, субкультурної тощо) ідентичності суб'єктів педагогічного процесу. Ці методичні підходи інтегрують предметний зміст і педагогічні моделі практичного здійснення навчально-виховного процесу; вони покликані реалізувати принцип полікультурності та демократичні засади забезпечення рівних прав на здобуття якісної освіти [2, с. 17].

Отже, полікультурна спрямованість навчально-виховного процесу є певною альтернативою до його традиційної організації, передбачаючи створення й розбудову полікультурного виховного середовища через специфічне структурування й добір змісту освіти, оновлення методики виховання і навчання та відповідну організацію педагогічного процесу в закладі освіти.

Практична діяльність педагогічного колективу закладу освіти з формування полікультурного виховного середовища передбачає

втілення полікультурного підходу на кількох взаємозалежних ієрархічних рівнях [7, с. 112]:

- визнання культурного внеску;
- інтеграції;
- трансформації;
- соціальної співучасті.

Підхід визнання культурного внеску. Педагогічний колектив та учнівська громада (самоврядні органи, ініціативні групи тощо) в різноманітних формах представляють творчість і культурну, наукову та іншу спадщину відомих особистостей, традиції, звичаї, особливості певної автентичної культури в цілісному педагогічному процесі через навчання, виховання, науково-дослідницьку й дозвіллеву діяльність закладу освіти.

Підхід інтеграції. Передбачає добір та втілення полікультурних матеріалів, ідей і концепцій у змісті наявних навчальних курсів без зміни їхньої структури. Завдання інтеграції полікультурного змісту полягає в узгодженні загальної спрямованості й тематики окремого навчального предмета й можливостей представлення та аналізу соціально значущих проблем полікультурної взаємодії, що в цьому разі становлять додатковий комплекс засобів унаочнення, прикладу й загальної гуманітаризації змісту освіти у закладі вищої освіти.

Трансформаційний підхід. Структура змістового наповнення навчальних дисциплін змінюється відповідно до потреби представити учням теми, проблеми, концепції й події з різних (культурно диверсифікованих) точок зору.

Підхід соціальної співучасті. Самі вихованці обговорюють і приймають рішення з різноманітних питань, які стосуються полікультурності, й залучаються до активної діяльності з їх вирішення. Це можуть бути й творчі аспекти співпраці між культурними громадами, акції соціального спрямування (подолання расизму й дискримінації, попередження сегрегації, виховання толерантності тощо), просвітницькі чи мистецькі заходи з презентації культурних досягнень і спадщини тощо. Реалізація цих підходів у педагогічному процесі закладу освіти здійснюється на основі практичного втілення конкретних виховних і дидактичних методик, які найчастіше визначають як «культурно чутливі» чи «(полі)культурно доцільні». До них, наприклад, належать узгодження родинної культури і культурного середовища закладу освіти та реалізація полікультурно доцільних методів викладання й виховання.

Формування полікультурного виховного середовища закладу освіти через інтеграцію родинної культури до культурного простору навчального закладу спрямовується на пошук і виділення суперечностей і проблем, які вирізняють культурний досвід молодого покоління у сімейному оточенні та взаємини педагогів і дітей у педагогічному процесі закладу освіти. Успішне використання полікультурно доцільних методів викладання й виховання забезпечує розвиток у вихованців

умінь і навичок, необхідних для підвищення їхніх академічних результатів, а також сприяє формуванню полікультурної компетентності і становленню критичного способу мислення [2, с. 312].

Висновки і пропозиції. Результативність полікультурного виховання юного покоління в умовах закладу освіти визначають такі умови: створення діяльної регіональної освітньої політики, що акумулює гуманістичну парадигму і відбиває соціокультурні особливості, традиції, звичаї й культуру народів регіону; впровадження принципів культурологічного підходу й основ етнопедагогіки у систему і зміст полікультурної освіти; організація стосунків особистісно орієнтованої взаємодії у цілісному педагогічному процесі; вдосконалення підготовки педагогічних кадрів до професійної діяльності в полікультурному просторі закладу освіти.

Список використаної літератури

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2013. 312 с.
2. Гуренко О.І. Формування етнокультурної компетентності майбутніх педагогів в умовах поліетнічного середовища : навчальний посібник. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2007. 168 с.
3. Ігнатенко П.Р. Виховання громадянина: психолого-педагогічний та народознавчий аспекти : навчально-методичний посібник. Київ : ІЗМН, 1997. 252 с.
4. Кононко О.Л. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : науково-методичний посібник. Київ : «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.
5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: офіц. текст. Київ : Освіта України, 2000. С. 46.
6. Концепція національного виховання : офіц. текст. Київ : Рідна школа, 1995. № 6. С. 38.
7. Шендеровський І. Професія – соціальний працівник. Київ : Главник, 2006. 112 с.

Rudkevych N. I. Multicultural space of educational institutions as an educational environment of the modern generation

The article is devoted to the study of the multicultural space of the educational institution as an educational environment of the modern generation. The concept of multicultural education in terms of education in today's conditions is noted. Views and approaches to the interpretation of the concept of "multicultural education" are revealed. The multicultural space of the educational institution and its structure are characterized. It is determined that to find a study of the concept of multicultural space of educational institution as an educational environment of the modern generation requires a clear understanding of socio-pedagogical terms and phenomena such as multiculturalism, multicultural education, multicultural space of educational institution, multicultural educational space, tolerance. Attention is focused on the ideas of priority formation of public consciousness on the basis of universal values, moral culture of interethnic relations for the improvement of all aspects of society. It is indicated that the structure of the multicultural space of the educational institution is represented by the following components: multicultural

team, multicultural composition of teachers, cross-cultural nature of the pedagogical process, socio-cultural environment of the educational institution. It is emphasized that the practical activity of the pedagogical staff of the educational institution on the formation of a multicultural educational environment involves the implementation of a multicultural approach at several interdependent hierarchical levels. It was found that today, within the framework of solving the problem of multicultural education of young people, scientists deserve special attention to the formation of a multicultural educational space of various types of educational institutions (preschool, secondary, extracurricular, etc.). Both foreign and domestic teachers paid attention to the study of the problems related to these.

The analysis allowed us to state that multicultural education is based on the idea that all people, regardless of ethnic origin, gender or gender identity, religious, class, language, educational and other cultural characteristics have the right to respect, equal opportunities to receive a full education, as well as social development according to their needs.

Key words: *multiculturalism, multicultural education, multicultural space of educational institution, multicultural educational space, tolerance.*